

Primljeno: 27.08.2020.

Prihvaćeno: 23.09.2020.

Pregledni rad

STILOVI PRIVRŽENOSTI I GRANIČNI POREMEĆAJ LIČNOSTI

Ana R. Slavković, magistar kliničke psihologije

Doktorand psihologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu,
Novi Sad, Srbija
psihologija.ana@gmail.com

Sažetak

U radu se analizira povezanost između simptoma graničnog poremećaja ličnosti i stilova privrženosti (engl. *attachment*) u odraslom dobu, sa stanovišta teorije vezanosti. Istraživanja su pokazala negativnu povezanost između simptoma ovog poremećaja i sigurnog atačmenta u partnerskim odnosima, odnosno pozitivnu povezanost sa preokupiranim i izbegavajućim stilom afektivne vezanosti. To se objašnjava teorijskom postavkom da nesigurni stil privrženosti u ranom detinjstvu kod osoba koje će razviti granični poremećaj dovodi do formiranja nekoherentnog selfa, nejasnog identiteta, nesposobnosti modulacije vlastitih osećanja (što vodi nekontrolisanom, impulsivnom ponašanju, bolestima zavisnosti) i nesposobnosti mentalizacije. Sa ovim deficitima, uključujući i vrlo često negativnu sliku o sebi i/ili o drugima (koja takođe nastaje pod uticajem

nesigurne rane afektivne vezanosti), osoba ulazi u svet partnerskih odnosa i u njima nailazi na ozbiljne probleme, gradeći neki od nesigurnih obrazaca privrženosti.

Ključne reči: partnerski odnosi, rani atačment, atačment u odraslom dobu, teorija atačmenta

UVOD

Problemi u atačmentu¹ se veoma često sreću kod osoba sa poremećajima ličnosti, s obzirom na to da formirani unutrašnji radni model selfa i drugih vode maladaptivnom afektivnom, kognitivnom i bihevioralnom funkcionisanju ličnosti (Levy, Johnson, Clouthier, Scala i Temes, 2015). Prema mišljenju mnogih teoretičara i istraživača, osobe sa graničnim poremećajem ličnosti imaju veću šansu da dožive neuspehe u interpersonalnim odnosima u odnosu na opštu populaciju (Švrakić i Jovanović-Divac, 2016).

Granični poremećaj ličnosti odlikuje stalna nestabilnost – veze osoba sa ovim poremećajem su manje uspešne i ispunjene brojnim konfliktima. Njihove odnose sa drugim ljudima odlikuju nestabilnost i intenzivnost, mahniti naponi da se izbegne stvarno ili umišljeno napuštanje, česta idealizacija i devaluacija drugih ljudi. Takođe ih karakteriše nejasan identitet, impulsivnost, suicidalno ponašanje, emocionalna nestabilnost, hronično osećanje praznine, česta paranoidna ideacija (Manojlović i Nikolić-Popović, 2010), što u velikoj meri otežava formiranje trajnih i stabilnih bliskih emocionalnih odnosa.

Interpersonalni odnosi su fundamentalni za fizičko, psihološko i emocionalno blagostanje ljudi. Želja za formiranjem bliskih odnosa i značajne povezanosti sa drugim ljudima je ono šta razlikuje ljudska bića od drugih vrsta. Od svih odnosa koja ljudska bića nastoje da formiraju, partnerski odnosi smatraju se jedinstvenim i od centralnog su značaja za emocionalno blagostanje. Odlikuje ih ljubav, intimnost i podrška, te nude osobi ujedno i fizičku i emocionalnu povezanost koja obezbeđuje značenje njihovom životu (Milivojević, 2005). Za osobe koje imaju izražene crte koje odlikuju granični

¹ U daljem tekstu korišćićemo izraz "atačment" kao sinonim za "privrženost".

poremećaj ličnosti, formiranje stabilne i funkcionalne partnerske veze može biti veliki problem.

U ispitivanju romantičnih veza važno je uzeti u obzir i stilove atačmenta, s obzirom na to da oni imaju potencijal da u velikoj meri utiču na način na koji ljudi formiraju partnerske veze (Simpson i Rholes, 2010). Stilovi atačmenta formiraju se inicijalno kroz socijalne interakcije u ranom detinjstvu, a vremenom vode u razvijanje atačment stilova u odraslom dobu. Ovi mentalni modeli obuhvataju percepcije individue koje se odnose na self u kombinaciji sa njihovim pogledom na druge i svet u celini (Bartholomew i Horowitz, 1991). To u velikoj meri utiče na romantične odnose, pogotovo na motivaciju koja pokreće osobu na formiranje odnosa sa drugima, ponašanje i reagovanje u međuljudskim odnosima (Simpson i Rholes, 2010).

Za osobe koje imaju poremećaj ličnosti i izražene crte graničnog poremećaja, prema mišljenju mnogih istraživača i teoretičara, vrlo je verovatno da su već formirali problematične stilove atačmenta (Scott et al, 2013). To ima veliki uticaj na njihovu sposobnost da formiraju trajne i funkcionalne romantične veze. Na narednim stranicama razmotrićemo razloge povezanosti između graničnog poremećaja i određenih stilova atačmenta i rezultate istraživanja koji ukazuju na ovu povezanost.

KAKO SE FORMIRA RANI ATAČMENT?

John Bowlby je prvi razradio teoriju privrženosti, smatrajući da ljudi nastoje da uspostave povezanost sa drugima, kako bi regulisali emocionalni distress, kao i da bi se osećali sigurnije. On je postulirao da formiranje bliskih emocionalnih odnosa pomaže u postizanju intimnosti sa drugim osobama. Bliske emocionalne odnose počinjemo da gradimo kao novorođenčad koja roditelje doživljava kao primarne figure vezanosti, sve do formiranja romantičnih partnerskih veza u adolescenciji i odraslom dobu (Bowlby, 1969).

Atačment predstavlja trajnu emocionalnu vezu koju dete gradi sa primarnom figurom vezanosti, koja bi trebalo da detetu obezbedi sigurnost i zaštićenost (Ainsworth, 1989). Dete koristi figuru za koju je primarno vezano kao sigurnu bazu i u njenoj blizini ispituje okolinu. Sva deca grade atačment sa figurom primarne vezanosti, sve i kada ne dobijaju adekvatan odgovor (Bowlby, 1980). Ipak, kvalitet atačmenta se u velikoj meri razlikuje kada poredimo decu istog uzrasta. Atačment predstavlja trajni odnos i primarna

figura atačmenta ne može se zameniti drugom osobom (Ainsworth, 1989). Postoji želja da se održi bliskost sa primarnom figurom atačmenta i da se ponovo uspostavi blizak odnos, ukoliko je prisutna pretnja da se ova povezanost naruši. Dete može iskusiti distress ako se odvoji od primarnom figurom vezanosti ili žalost ukoliko izgubi ovu figuru.

Inicijalna istraživanja teorije atačmenta bila su fokusirana specifično na odnos između bebe i roditelja jer se verovalo da za svaku individuu interakcija sa primarnom figurom vezanosti rezultuje razvojem "unutrašnjih radnih modela", odnosno mentalnih reprezentacija sebe i drugih (Kuburić, 1999). Ovakvi modeli utiču na emocionalnu regulaciju, ponašanje i razvoj ličnosti. Prema Bartolomew and Horowitz (1991) ovi mentalni modeli selfa određuju verovanja koja se odnose na to da li je osoba vredna ljubavi pažnje i brige, dok mentalni modeli drugih reflektuju očekivanja osobe koje se odnose na to koliko su drugi emocionalno dostupni i responzivni prema njenim potrebama. To obezbeđuje osnovu za razumevanje postojećih teorijskih modela koji su formirani kako bi se ljudi kategorisali u različite tipove, s obzirom na to kako se generalno odnose prema sebi i partneru u romantičnoj vezi.

Vezano za Bolbijev inicijalni rad, teorija atačmenta se može sažeti u tri propozicije (Bowlby, 1973):

- 1) Kada je osoba sigurna da će figura za koju je vezana biti dostupna u situaciji kada joj je potrebna, ona će biti znatno manje podložna intenzivnom i hroničnom strahu;
- 2) Sigurnost u dostupnost figura atačmenta ili nedostatak istih gradi se polako tokom godina ranog razvoja, detinjstva i adolescencije, sve do odraslog doba, i očekivanja izgrađena tokom odrastanja imaju tendenciju da ostanu relativno nepromenjena ostatak života;
- 3) Različita očekivanja koja se odnose na dostupnost i responzivnost figura atačmenta koje osoba formira tokom razvoja, predstavljaju zapravo refleksiju iskustava koja je osoba imala u dotadašnjem razvoju.

Ova tri postulata ističu ne samo značaj ranog sigurnog atačmenta sa primarnom figurom vezanosti, već i činjenicu da ova iskustva grade osnovu za kreiranje bliskih odnosa u daljem životu. Razvoj nesigurnog atačmenta u ranom detinjstvu može voditi smanjenju sigurnosti i stalnom strahu koji se odnosi na nedovoljnu sigurnost i bliskost ostvarenu u interpersonalnim

odnosima tokom odraslog doba (Simpson i Rholes, 2010). To je istovremeno bio fokus inicijalnih empirijskih studija koje se odnose na razvoj atačmenta u ranom detinjstvu, kroz posmatranje interakcije između bebe i majke kao primarne figure vezanosti (Ainsworth, 1978).

Meri Ejnsvort je bila razvojni psiholog i vodila je istraživanja koja se odnose na teoriju atačmenta, kroz sprovođenje eksperimenata pod nazivom „situacija sa strancem” (Ainsworth, 1978). U ovom istraživanju, Meri Ejnsvort i njeni saradnici izveli su seriju eksperimenata u kojima su merili nivo stresa koji bi doživela beba uzrasta između 12-24 meseca. Stres su izazivali stranci odnosno primarne figure vezanosti koji su ulazili u prostoriju u kojoj se nalazi beba ili je napuštali. Kroz ove situacije posmatrano je ponašanje bebe. Meri Ejnsvort i saradnici identifikovali su četiri stila atačmenta: sigurni, nesigurni-ambivalentni, nesigurni-izbegavajući i nesigurni-dezorganizovani. Svaki od njih je povezan sa određenim obrascem roditeljstva.

Deca se sigurnim atačmentom su dočekivala povratak majke nakon odvajanja sa dobrodošlicom, tako što su tražila njenu blizinu i brzo vraćala osećanje sigurnosti. Nesigurni-ambivalentni atačment bio je prisutan kod dece koja su prilikom povratka majke bila ambivalentna i pokazivala nesposobnost da prihvate podršku sa njene strane. Deca sa nesigurnim-izbegavajućim atačmentom imala su tendenciju da izbegavaju blizinu ili interakciju sa majkom nakon njenog ponovnog dolaska. Deca sa nesigurnim dezorganizovanim stilom atačmenta prilikom povratka majke su ispoljavala veoma čudno ponašanje: najpre bi trčala majci u zagrljaj, a onda u jednom momentu odustajala, tako što zastanu i ”zalede se”. Ovi oblici atačmenta imaju stabilnost zbog trajne izloženosti primarnoj figuri vezanosti kroz čitav razvoj do odraslog doba (Ainsworth, 1978).

Deca koja su iskusila odbacivanje od strane primarne figure vezanosti vrlo verovatno sa njom formirati *nesiguran izbegavajući atačment* (Cassidy, 1994). Odbacujući roditelji imaju tendenciju da ignorišu ili kazne detetovo nastojanje da uspostavi kontakt ili dobije pažnju pogotovo onda kada dete ispoljava negativne emocije. Zbog činjenice da roditelji odbacuje negativne emocije koje dete izražava, ova deca imaju tendenciju da minimalizuju odnosno kriju ili maskiraju svoja osećanja (Cassidy, 1994). Ovo minimalizovanje osećanja ima adaptivnu funkciju zbog toga što omogućava detetu da zadrži povezanost sa figurom atačmenta. Kada deca sa nesigurnim

izbegavajućim atačmentom minimalizuju svoja osećanja i zahteve za pomoći i podrškom, oni redukuju rizik od ignorisanja od strane odbacujućeg roditelja.

Roditelji dece koja su uspostavila *nesigurno-ambivalentni atačment* imaju tendenciju da nekonzistentno odgovaraju na socijalne signale njihove dece, odnosno neke signale očitavaju na vreme, a neke ne (Cassidy, 1994). Kao rezultat toga, deca nisu sigurna kada mogu da očekuju podršku roditelja.

Kao što minimaliziranje emocija predstavlja adaptivno ponašanje za decu koje imaju nesigurno-izbegavajući atačment, pojačavanje osećanja je adaptivno za decu koja imaju nesigurno-ambivalentni atačment, jer ovaj oblik ponašanja predstavlja način da se održi povezanost sa roditeljem koji je nekonzistentno dostupan (izražavanje osećanja na ovakav način ipak skreće pažnju figure atačmenta (Cassidy, 1994). Maksimizirajući svoje emocije, ova deca nastoje da obezbede da nekonzistentni roditelj bude dostupan, ukoliko se desi ozbiljan stresni događaj.

Roditelji dece sa *nesigurno-dezorganizovanim atačmentom* su obično psihološki nedostupni. Oni se mogu suočavati sa teškim životnim problemima, te nastojati da prevaziđu stres u vlastitom životu, na primer gubitak roditelja ili bračne probleme. Neki roditelji čija će deca izgraditi nesigurno - dezorganizovani atačment mogu da budu nasilni ili zanemarujući prema detetu (van IJzendoorn, Schuengel i Bakermans-Kraneburg, 1999).

Deca koja razvijaju dezorganizovan stil privrženosti sa roditeljem nisu sposobna da koriste primarnu figuru vezanosti kao sigurnu bazu na koherentan i organizovan način. Nekada mogu pokazivati kombinaciju izbegavanja i ambivalencije. Ova deca takođe mogu ispoljavati i bizarno ponašanje kao što je "smrzavanje" i ukočenost kada je roditelj u blizini, s obzirom da je on istovremeno izvor i sigurnosti i straha (ukoliko je roditelj zastrašujuća i dominantna figura ili je dete doživelo zlostavljanje (DeOliveira, Bailey, Moran i Pederson, 2004; Jacobvitz i Hazen, 1999).

Neka starija deca sa nesigurno dezorganizovanim atačmentom odgovaraju na psihološku nedostupnost roditelja tako što usvajaju ulogu roditelja ili pokazuju suprotnu ulogu, tako što se brinu o roditelju ili ga kažnjavaju (van IJzendoorn et al., 1999).

ATAČMENT U ODRASLOM DOBU

Kao što je u prethodnom tekstu rečeno, stilovi atačmenta razvijeni u detinjstvu vrlo verovatno biće prisutni i u odraslom dobu, odnosno rani atačment oblikovaće atačment u odraslom dobu (Ainsworth, 1978, Bowlby, 1969). Mnoga istraživanja potvrđuju pretpostavku o sličnosti obrazaca afektivne vezanosti u detinjstvu i obrazaca partnerske afektivne vezanosti u odraslom dobu, na šta ukazuju i istraživanja rađena u Srbiji, na nekliničkoj populaciji (Stefanović Stanojević, 2002) i kliničkoj populaciji (Šakotić-Kurbalija, Mićanović Cvejić i Kurbalija, 2010).

Za razliku od bioloških i fizioloških potreba jednog odojčeta, koje se odnose na negu od strane odrasle osobe, odrasli atačment pokreću potrebe koje su interpersonalne, kao što su poverenje, nada i zadovoljstvo odnosom (Welch i Houser, 2010). Transfer atačmenta podrazumeva tranziciju od faze primarnog atačmenta koji se odnosi na primarnu figuru vezanosti, ka odnosima koji se grade u kasnijem životu sa vršnjacima, širom familijom, kao i sa partnerima u romantičnoj vezi (Feeney, 2014). Tokom ovog perioda tranzicije, prethodni nesigurni atačment sa roditeljima ili drugim blinskim figurama iz detinjstva može se odraziti na kvalitet novih bliskih odnosa sa drugim figurama vezanosti (Welch i Houser, 2010). Sa ciljem da prouče i bolje razumeju odrasli atačment, Bartolomew i Horowitz (1991) formirali su model odraslog atačmenta koji je baziran na sagledavanju sebe i drugih.

Prema Levy-ju (1999) odrasle osobe koje imaju različite stilove atačmenta razlikuju se na osnovu sledećih odlika:

- 1) kako percipiraju i kako se odnose prema bliskosti i emocionalnoj intimnosti;
- 2) sposobnosti da komuniciraju svoje potrebe i osećanja, slušaju i razumeju potrebe i osećanja svog partnera;
- 3) načina na koje odgovaraju na konflikte, očekivanja koja imaju vezano za partnera i partnerski odnos (unutrašnji radni modeli).

Prema Levy (1999), tri primarne dimenzije koje odlikuju stilove i obrasce atačmenta su sledeće:

- 1) Stepenu u kome se osoba oseća dobro kada je emocionalna bliska sa drugima.
- 2) Izbegavanje zavisnosti, odnosno stepen u kome se osoba oseća dobro kada zavisi od drugoga i ima partnera koji zavisi od nje.

- 3) Anksioznost napuštanja, odnosno stepen u kome se osoba oseća uznemireno kada je partner napusti ili odbaci.

Sigurni attachment odlikuje pozitivna slika o sebi i drugima, što rezultuje osećanjem lične vrednosti, zajedno sa očekivanjem da će i drugi generalno biti prihvatajući i responzivni na njene potrebe (Bartolomew i Horowitz, 1991). Prema Levyju (1999) siguran attachment odlikuje nizak stepen izbegavanja i nizak stepen anksioznosti. Osobe sa ovom vrstom attachmenta osećaju se dobro kada su intimne sa nekim, ne plaše se odbacivanja, niti su preokupirani partnerskim odnosima. Najbliži opis njihovog stava prema bliskim odnosima može se opisati rečima:

Za mene je veoma lako da se zbližim sa drugima i osećam se dobro kada zavisim od njih ili kad oni zavise od mene. Ne plašim se odbacivanja niti zbližavanja sa drugim ljudima.

Osobe sa *sigurnim attachmentom* imaju konflikte i loše dane kao i svi drugi ljudi, ali razlikuju se od osoba sa *nesigurnim attachmentom* po sposobnosti da jasno komuniciraju osećanja i potrebe i efikasno rešavaju problem, umesto da napadaju partnera. Ne izbegavaju konflikt. Dobro moduliraju vlastite emocije, nisu previše okupirane problemima koji se odnose na vezu.

Osećaju se dobro u toplom i emocionalno bliskom odnosu. Oni zavise od partnera i dozvoljavaju partneru da zavisi od njih, dostupni su partneru u situaciji kada su potrebni. Prihvataju partnerovu potrebu da bude nezavisan, bez osećanja odbačenosti i ugroženosti. Mogu istovremeno da budu i bliski i nezavisni. Mogu da grade odnos poverenja, empatije, tolerišu razlike i sposobni su da opraštaju. Topli su, senzitivni i brižni roditelji, osluškujaju potrebe deteta, tako da i deca grade siguran attachment (prema Levy, 1999). Nasuprot tome, *preokupirani*, *nesigurni-izbegavajući* i *nesigurni-odbacujući* stil attachmenta spadaju u grupu nesigurnih attachmenta.

Preokupirani attachment odnosi se na negativnu sliku o sebi, sa stavom da osoba nije dovoljno dobra da bi bila voljena i pozitivnom slikom o drugima. Osobe sa ovim stilom attachmenta generalno žude za prihvatanjem i mere vlastitu vrednost u skladu sa percepcijom koji drugi imaju o njima (Bartolomew i Horowitz, 1991). Preokupirani stil attachmenta je paralela nesigurnom-ambivalentnom attachmentu kod beba.

Prema Levyju (1999) ovaj stil atačmenta odlikuje nizak stepen izbegavanja i visok stepen anksioznosti. Žude za bliskošću i intimnošću i osećaju se veoma nesigurno u partnerskom odnosu. Najbliži opis njihovog stava prema bliskim odnosima može se opisati rečima:

Želim da budem emocionalno blizak sa drugima, ali drugi oklevaju da budu toliko bliski sa mnom koliko bih ja to želeo. Takođe se bojim da me moj partner ne voli i ne ceni i da će me napustiti. Moja želja za bliskošću veoma plaši ljude i otera ih od mene.

Oseća se nesigurnim u intimnim odnosima, konstantno je zabrinut oko odbacivanja i napuštanja, preokupiran partnerskim odnosom. Zahtevan, želi da izgradi simbiozu sa partnerom, što često otera partnera od njega. Previše senzitivna na partnerova osećanja i ponašanje, previše lično uzima partnerove postupke. Ima visoko izraženu emocionalnost - može biti agresivan, kontrolišući, svadljiv, sa slabim ličnim granicama. Komunikacija nije saradljiva, poriče vlastitu odgovornost vezano za probleme u vezi, optužuje druge. Nepredvidiv i razdražljiv, povezuje se sa drugima kroz konflikt, nalazi zadovoljstvo u drami i tenziji.

Često ruminira o nerešenim problemima iz prošlosti koji se odnose na primarnu porodicu, što se odražava na percepciju sadašnjih odnosa i čini da često u vezi sa njima doživljava strah, povređnost, agresiju i odbacivanje. Nekonzistentno je osetljiv na potrebe vlastite dece koja će vrlo verovatno takođe izgraditi preokupirani atačment (Levy, 1999).

Bojažljivi stil atačmenta odlikuje visok stepen izbegavanja i visok stepen anksioznosti. Ne oseća se dobro u situaciji intimnosti i zabrinut je oko ljubavi i posvećenosti partnera. Najbliži opis njihovog stava prema bliskim odnosima je sledeći:

Ne osećam se dobro kada sam blizak sa drugima i teško mi je da im verujem i zavisim od njih. Bojim se da ću biti povređen ako se partneru previše približim.

Plaše ga emocije koje potiču iz doživljenih trauma, gubici iz prošlosti nisu prezaljeni i razrešeni. Ne može da toleriše emocionalnu bliskost u odnosu. Svadljiv, besan, nesposoban da reguliše emocije. Nasilni i disfunkcionalni odnosi u detinjstvu su kreirali obrasce koje ponavlja u partnerskim odnosima.

Intenzivna i zastrašujuća traumatska sećanja na period detinjstva su okidači za agresivno, impulsivno, nekontrolisano reagovanje u partnerskim odnosima. Često se disocira da bi izbegao bol, pati od depresije i posttraumatskog stresnog poremećaja (Levy, 1999).

Često su kod ovog tipa atačmenta prisutne antisocijalne crte, nedostatak empatije i osećanje krivice, agresivnost, narcisoidnost, nezainteresovanost za pravila, zloupotreba supstanci i kriminalna istorija. Sklon je da se loše odnosi prema vlastitoj deci. Interakcija sa decom često kod njega izaziva strah ili bes. Deca osoba sa ovom vrstom atačmenta neretko takođe grade odbacujući atačment (Levy, 1999).

U osnovi bojažljivog atačmenta je negativna slika o sebi i drugima. Osobe sa ovim stilom atačmenta ne samo da se osećaju bezvrednim, već takođe imaju očekivanje da će ih drugi razočarati tim što neće opravdati njihovo poverenje, ili će biti odbacujući. Pretpostavlja se da je ovaj stil atačmenta konzistentan sa dezorganizovanim atačmentom kod beba (Bartolomew i Horowitz, 1991).

Nesigurni izbegavajući stil atačmenta odlikuje visok stepen izbegavanja i nizak nivo anksioznosti. Osećaju se neprijatno u u bliskom odnosu sa drugom osobom. Primarno cene nezavisnost i slobodu. Nisu zabrinuti vezano za dostupnost partnera. Najbliži opis njihovog stave prema bliskim odnosima je sledeći:

Osećam se neprijatno kada sam blizak sa drugim ljudima. Teško mi je da verujem drugima ili da zavisim od njih i više volim da drugi ne zavise od mene. Veoma mi je važno da se osećam nezavisnim i samodovoljnim.

Nesigurni-izbegavajući stil atačmenta odlikuje emocionalna distanca i odbacivanje u partnerskim odnosima. Drži partnera na distanci i partner uvek želi više bliskosti. Osoba sa ovim stilom izjednačava intimnost sa gubitkom nezavisnosti i preferira autonomiju. Nije sposobna da zavisi od partnera ili da dozvoli partneru da zavisi od nje. Nezavisnost je prioritet.

Komunikacija je puna intelektualizacija, ne oseća se dobro kada govori o emocijama. Izbegava konflikt. Hladan, kontrolisan, stoički kompulsivno samodovoljan, preferira samoću. Zna dobro da se snađe u situaciji krize, bez emocija preuzima glavnu ulogu. Emocionalno nedostupan

kao roditelj, ne angažuje se oko deteta emocionalno, a deca se vrlo verovatno takođe imati izbegavajući stil atačmenta (Levy, 1999).

STIL ATAČMENTA U ODRASLOM DOBU I BORDERLINE POREMEĆAJ LIČNOSTI

Teškoće u atačmentu su od centralnog značaja za većinu poremećaja ličnosti, s obzirom na to da formirani unutrašnji radni model selfa i drugih vode maladaptivnom afektivnom, kognitivnom i bihevioralnom funkcionisanju ličnosti (Levy et al, 2015). Otuda, kada nastojimo da bolje razumemo odnos između atačmenta i graničnog poremećaja, razmatranje simptoma ovog poremećaja može pomoći u osvetljavanju ove povezanosti.

Osobe sa graničnom organizacijom ličnosti često imaju teškoće u procesu integrisanja doživljaja selfa (Fonagy, Target, Gergely, Allen i Bateman, 2003). Njihova borba da formiraju koherentan identitet je pod velikim uticajem negativnog doživljaja selfa. U suštini, granični poremećaj i atačment su ispitivani u velikom broju studija sa generalnim konsenzusom da pozitivna povezanost postoji između preokupiranog i bojažljivog stila atačmenta, jednako kao i negativna povezanost sa sigurnim atačmentom (Choi-Kain, Fitzmaurice, Zanarini, Laverdiere, & Gunderson, 2009; Levy, Meehan, Weber, Reynoso, & Clarkin, 2005; Scott et al., 2013).

Sadašnji multifaktorski etiološki modeli koji se odnose na GPL ističu interakciju psihosocijalnih, genetskih i neurobioloških faktora u nastanku graničnog poremećaja (Leichsenring et al, 2011). Vezano za psihosocijalne faktore, traumatska iskustva u detinjstvu i nesigurni atačment smatraju se najznačajnijim činiocima u nastanku graničnog poremećaja i imaju najveću empirijsku podršku (Mosquera et al, 2014, Zanarini et al, 2000). Pacijenti sa graničnim poremećajem daju iskaze o tome da su doživeli znatno više traumatskih iskustava u detinjstvu u odnosu na pacijente sa drugim psihijatrijskim poremećajima (Yen et al, 2002). Studije su pokazale da težina i frekvencija traumatskih iskustava korelira sa težinom simptoma koji se odnose na graničnu patologiju (Silk et al, 1995, Zanarini et al, 2000).

S obzirom na to da ujedno preokupirani i bojažljivi atačment podrazumevaju negativnu sliku o samom sebi, otuda proizilazi da osobe sa graničnim poremećajem ličnosti često imaju problem sa prihvatanjem samog sebe i doživljajem sebe kao vrednog ljubavi. Takođe, čini se da su često imali

iskustvo odrastanja u sredini koja nije izlazila u susret njihovim razvojnim potrebama, što je dodatno pogoršalo negativnu sliku o sebi (Car and Francis, 2009).

Istraživanja su dala saglasne rezultate vezano za negativan doživljaj samog sebe koji je u osnovi graničnog poremećaja ličnosti. Nasuprot tome, istraživanja koja se odnose na unutrašnje mentalne reprezentacije drugih su dala nesaglasne rezultate. Dok pozitivna slika o drugim ljudima odlikuje preokupirani atačment, negativna slika o drugima je odlika bojažljivog atačmenta (Bartolomew i Horowitz, 1991).

Choi Kain i saradnici (2009) su sproveli studiju u kojoj su stilovi atačmenta ispitivani vezano za tri kategorije ispitanika: klinički uzorak borderline pacijenata, klinički uzorak pacijenata sa velikim depresivnim poremećajem, uzorak ispitanika koji ne ispunjavaju kriterijume ni za granični poremećaj, ni za veliki depresivni poremećaj. Poređenje ova tri uzorka s obzirom na iskaze koji su ispitanici dali vezano za stilove atačmenta ukazuje na to da većina graničnih pacijenata formira preokupirani i bojažljivi still atačmenta u partnerskim odnosima (Choi Kain et al, 2009).

Uzevši u obzir da trauma iz detinjstva, kao i zlostavljanje, veoma često predstavljaju rano iskustvo osoba sa graničnim poremećajem (Bornovalova et al, 2013), možemo da pretpostavimo da ova vrsta iskustva ima značajan uticaj na to kako će osoba formirati očekivanja koja se odnose na druge i sigurnost u svetu koji je okružuje.

Nisu sve osobe sa graničnim poremećajem dale iskaze o tome da su doživele zlostavljanje. Otuda, može se spekulisati da iskustvo rane traume kao što je zlostavljanje može biti u osnovi diferencijacije koja se odnosi na razvoj pozitivnih odnosno negativnih unutrašnjih radnih modela drugih kod granično poremećenih osoba. Ipak, svedeno da li se radi o preokupiranom ili bojažljivom stilu atačmenta u osnovi graničnog poremećaja ličnosti, oba stila atačmenta imaju značajne implikacije koji utiču na afektivne, kognitivne i bihejvioralne ishode koji su uočeni kod graničnog poremećaja ličnosti i koji u velikoj meri određuju interpersonalno funkcionisanje, posebno u kontekstu partnerskih odnosa.

Kada se proces izgradnje atačmenta odvija tako da vodi sigurnoj vezanosti, dete nauči set ponašanja koji će privući pažnju roditelja, tako da oni odgovaraju na njegove potrebe. Urođena ponašanja kod bebe koja podstiču brigu i responzivnost roditelja su plač, smeh, gukanje, pružanje ručica ka

roditeljima. Kada naučimo ovakav set ponašanja, možemo aktivirati siguran atačment u situaciji u kojoj se osećamo nesigurnim i ranjivim. Atačment nam pomaže da moduliramo vlastita osećanja u situaciji stresa.

Nesigurni atačment u detinjstvu ima za posledicu nedovoljnu sposobnost da osoba modulira vlastita osećanja, istražuje svoju okolinu i međuljudske odnose i sačuva trajne emocionalne odnose. Prema mišljenju Choi-Kain (2009), to je razlog zašto osobe sa graničnim poremećajem ličnosti imaju čest komorbiditet koji neretko podrazumeva prisustvo poremećaja raspoloženja, zloupotrebu supstanci, anksiozni poremećaj, poremećaj kontrole impulsa. Ovi poremećaji proizilaze iz poremećaja atačmenta. Osoba koja nije imala siguran atačment u ranom detinjstvu neće imati sposobnost da modulira, pohrani i reguliše vlastita osećanja. Osećaće se nesigurnom i to će ograničiti njenu sposobnost da istražuje svet oko sebe i međuljudske odnose. To takođe vodi problemima u uspostavljanju i održavanju bliskih emocionalnih odnosa. Nesiguran atačment u ranim emocionalnim odnosima utiče na formiranje slike o tome da li smo vredni ljubavi ili ne i da li od strane drugih ljudi možemo očekivati pomoć i podršku u situaciji kada nam je teško.

Siguran atačment vodi efikasnoj samoregulaciji koja je jedan od uslova za uspešnu separaciju i individuaciju (Levy, 1999). Dete se bez straha i sa dovoljno samopouzdanja upušta u istraživanje svoje okoline i međuljudskih odnosa, formira sposobnost mentalizacije (fleksibilno i tačno opažanje mišljenja, motiva, namera i osećanja drugih ljudi, sve i kada oni to ne komuniciraju direktno).

Postoji uzajamna dvosmerna povezanost između sigurnog atačmenta i metalizacije, u smislu da siguran atačment omogućava da lako reflektujemo šta se događa u interakciji sa drugim ljudima. S druge strane, ako smo sposobni da metaliziramo i reflektujemo šta se događa u interakciji sa drugom osobom, veće su šanse da ćemo uspostaviti siguran atačment (Fonagy, 2004).

Choi Chain (2009) je mišljenja da kod graničnog poremećaja ličnosti dolazi do hiperaktiviranog atačmenta koji ne radi optimalno i dovodi do visokog nivoa stresa kod svih koji su uključeni u bliske odnose sa osobom koja ima granični poremećaj.

Tipičan stil atačmenta kod graničnog poremećaja manifestuje se kao ljutnja, pasivnost, nametljivost, stalna oscilacija od stava poverenja do stava koji podrazumeva razočaranost i nedostupnost. Dovodi do interakcija koje su konfuzne, isprekidane, konfliktne i kontrolišuće. Često komuniciraju opozitna

osećanja - „potreban si mi, ali nemam poverenja u tebe”. Rezultat svega toga je da se osoba koja je uključena u blizak emocionalni odnos sa granično poremećenom osobom nekad oseća razdražljivo i besno, a nekad bespomoćno, uplašeno, posebno u situaciji kada preti da će povrediti sami sebe.

Izražena emocionalnost kod graničnog poremećaja dovodi do toga da osobe sa ovim poremećajem ne mogu da mentaliziraju i umesto da se fleksibilno povežu sa drugim ljudima, pokušavaju da ih kontrolišu. Ovako kontrolišuće ponašanje izaziva povišenu emocionalnost i kod osobe sa kojom su u interakciji (oseća se konfuzno i kontrolisano, što umanjuje njenu sposobnost da mentalizira, a to dovodi do njenih napora da kontroliše svog partnera).

ZAKLJUČAK

Rani atačment sa figurama primarne vezanosti prema rezultatima istraživanja, u najvećoj meri određuje stil atačmenta u odraslom dobu. Na osnovu ranih emocionalnih odnosa sa figurama primarne vezanosti, dete formira unutrašnje radne modele o sebi i o drugima (koliko je vredno ljubavi i šta može da očekuje od drugih) koje koristi za predviđanje međuljudskih interakcija, između ostalog, i onih koje se odnose na partnerske odnose.

Za osobe koje imaju izražene crte graničnog poremećaja, prema mišljenju mnogih istraživača i teoretičara, vrlo je verovatno da su već formirali problematične stilove atačmenta, što ima veliki uticaj na njihovu sposobnost da formiraju trajne i funkcionalne partnerske veze. Osobe sa graničnom organizacijom ličnosti često imaju teškoće u integrisanom doživljaju selfa, za koji je neophodan siguran rani atačment. Njihova borba da formiraju koherentan identitet je pod velikim uticajem negativnog doživljaja selfa. Studije su pokazale da postoji pozitivna povezanost između simptoma graničnog poremećaja, s jedne strane, i preokupiranog i bojažljivog stila atačmenta, jednako kao i negativna povezanost sa sigurnim atačmentom u odraslom dobu. Takođe, prema rezultatima istraživanja, veoma su česta iskustva zanemarivanja, emocionalnog, fizičkog i seksualnog zlostavljanja u ranoj istoriji granično poremećenih osoba. Pretpostavka je da kod graničnog poremećaja nesiguran rani atačment vodi dezintegriranom doživljaju selfa i nekoherentnom identitetu, negativnoj slici o samom sebi kao osobi koja nije vredna ljubavi, što određuje i nesiguran atačment u odraslom dobu.

Nesigurni atačment u detinjstvu ima za posledicu nedovoljnu sposobnost da osoba modulira vlastita osećanja (što često vodi bolestima zavisnosti i poremećajima kontrole impulsa, koji se neretko sreću kod granično poremećenih osoba) i sačuva trajne emocionalne odnose. Istovremeno daje negativan odgovor na pitanje da li je vredna ljubavi i da li od strane drugih ljudi može očekivati pomoć i podršku u situaciji kada joj je teško. Siguran atačment vodi efikasnoj samoregulaciji i formiranju sposobnosti mentalizacije (fleksibilno i tačno opažanje mišljenja, motiva, namera i osećanja drugih ljudi, sve i kada oni to ne komuniciraju direktno). Na ovaj način, rani atačment posredno utiče na formiranje sposobnosti da osoba komunicira svoje potrebe i osećanja, sluša i razume potrebe i osećanja svog partnera, načine na koje odgovara na konflikte, očekivanja koja ima vezano za partnera i partnerski odnos.

Postoji povratni uzajamni uticaj između sigurnog ranog atačmenta i mentalizacije, u smislu da siguran atačment omogućava da lako reflektujemo šta se događa u interakciji sa drugim ljudima. Istovremeno, ako smo sposobni da mentaliziramo i reflektujemo šta se događa u interakciji sa drugom osobom, veće su šanse da ćemo uspostaviti siguran atačment (Fonagy, 2004).

LITERATURA

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709-716
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bornovalova, M. A., Huibregtse, B. M., Hicks, B. M., Keyes, M., McGue, M., & Iacono, W. (2013). Test of a direct effect of childhood abuse on adult borderline personality disorder traits: A longitudinal discordant twin design. *Journal of Abnormal Psychology*, 122(1), 180-194.

- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss*. New York: Basic Books.
- Carr, S., & Francis, A. (2009). Childhood familial environment, maltreatment and borderline personality disorder symptoms in a non-clinical sample: A cognitive behavioural perspective. *Clinical Psychologist*, 13(1), 28-37.
- Cassidy, J. (1994). Emotion regulation: Influences of attachment relationships. In N. A. Fox (Ed.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59, (Serial No. 240).
- Choi-Kain, L. W., Fitzmaurice, G. M., Zanarini, M. C., Laverdiere, O., & Gunderson, J. G. (2009). The relationship between self-reported attachment styles, interpersonal dysfunction, and borderline personality disorder. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 197(11), 816-821.
- DeOliveira, C. A., Neufeld Bailey, H., Moran, G., & Pederson, D. R. (2004). Emotion socialization as a framework for understanding the development of disorganized attachment. *Social Development*, 13, 437-467.
- Feeney, J. A. (2014). Transfer of attachment from parents to romantic partners: Effects of individual and relationship variables. *Journal of Family Studies*, 10(2), 220-238.
- Fonagy, P., Target, M., Gergely, G., Allen, J. G., & Bateman, A. W. (2003). The development roots of borderline personality disorder in early attachment relationships: A theory and some evidence. *Psychoanalytic Inquiry*, 23(3), 412-459.
- Fonagy, P., Gerely, G., Jurist, E.L., Targe, M. (2004). *Affect Regulation, Mentalization and the Development of Self*. Other Press: New York
- Jacobvitz, D., & Hazen, N. (1999). Developmental pathways from infant disorganization to childhood peer relationships. In J. Solomon & C.

- George (Eds.), *Attachment disorganization* (pp. 127-159). New York: Guilford Press.
- Leichsenring, F., Leibing, E., Kruse, J., New, A.S., Leweke, F. (2011). Borderline personality disorder. *Lancet*, 377, 74–84.
- Levy, T. (1999). *Handbook of Attachment Interventions*. Academic Press: New York.
- Levy, K. N. (2005). The implications of attachment theory and research for understanding borderline personality disorder. *Development and Psychopathology*, 17, 959-986.
- Levy, K. N., Johnson, B. N., Clouthier, T. L., Scala, J. W., & Temes, C. M. (2015). An attachment theoretical framework for personality disorders. *Canadian Psychology*, 56(2), 197-207.
- Levy, K. N., Meehan, K. B., Weber, M., Reynoso, J., & Clarkin, J. F. (2005). Attachment and borderline personality disorder: Implications for psychotherapy. *Psychopathology*, 38, 64-74.
- Mosquera, D., Gonzalez, A., Leeds, A.M., 2014. Early experience, structural dissociation, and emotional dysregulation in borderline personality disorder: the role of insecure and disorganized attachment. *Borderline Personal. Disord. Emot. Dysregul.* 1, (15-6673-1-15. eCollection 2014).
- Milivojević, Z. (2007). *Formule ljubavi*. Psihopolis: Beograd.
- Nikolić-Popović, S. Manojlović, T. (2010). Granični poremećaj ličnosti. U: Lj. Erić (Ur.), *"Psihodinamička psihijatrija, četvrti tom - Poremećaji ličnosti"* (pp. 107-123), Službeni glasnik, Beograd: Službeni glasnik. 107-123
- Park, L. E., Crocker, J., & Mickelson, K. D. (2004). Attachment styles and contingencies of self-worth. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(10), 1243-1254.
- Scott, L. N., Kim, Y., Nolf, K. A., Hallquist, M. N., Wright, A. G. C., Stepp, S. D. Pilkonis, P. A. (2013). Preoccupied attachment and emotional dysregulation: Specific aspects of borderline personality disorder or general dimensions of personality pathology? *Journal of Personality Disorders*, 27(4), 473-495.
- Silk, K.R., Lee, S., Hill, E.M., Lohr, N.E., 1995. Borderline personality disorder symptoms and severity of sexual abuse. *Am. J. Psychiatry* 152, 1059–1064.

- Simpson, J. A., & Rholes, W. S. (2010). Attachment and relationships: Milestones and future directions. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(2), 173-180.
- Stefanović-Stanojević, T. (2002). Bliske partnerske veze. *Psihologija*, 35, 81-95
- Šakotić Kurbalija, J., Mićanović Cvejić, Ž., Kurbalija, D. (2010). Karakteristike afektivne vezanosti osoba sa depresivnim poremećajima. *Psihijatrija danas*, 42, 157-168.
- Švrakić, D., Jovanović-Divac, M. (2016). *Granična ličnost i njena različita lica*. Klio: Beograd
- van IJzendoorn, M. H., Schuengel, C., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology*, 11, 225-249.
- Welch, R. D., & Houser, M. E. (2010). Extending the four-category model of adult attachment: An interpersonal model of friendship attachment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27, 351-366.
- Yen, S., Shea, M.T., Battle, C.L., Johnson, D.M., Zlotnick, C., Dolan-Sewell, R., Skodol, A.E., Grilo, C.M., Gunderson, J.G., Sanislow, C.A., Zanarini, M.C., Bender, D.S., Rettew, J.B., McGlashan, T.H., 2002. Traumatic exposure and posttraumatic stress disorder in borderline, schizotypal, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: findings from the collaborative longitudinal personality disorders study. *J. Nerv. Ment. Dis.* 190, 510–518.
- Zanarini, M.C., Ruser, T.F., Frankenburg, F.R., Hennen, J., Gunderson, J.G., 2000. Risk factors associated with the dissociative experiences of borderline patients. *J. Nerv. Ment. Dis.* 188, 26–30

ATTACHMENT STYLES AND BORDERLINE PERSONALITY DISORDER

Abstract

This paper analyzes the correlation between the symptoms of borderline personality disorder and the style of attachment in adulthood from the point of view of attachment theory. Studies have shown a negative correlation between

the symptoms of this disorder and a secure attachment style in romantic relationships, that is, a positive correlation with a preoccupied and avoidant attachment style. This is explained by the theoretical assumption that insecure attachment in early childhood history of people with borderline disorder leads to the formation of an incoherent self, a vague identity, an inability to modulate one's feelings (leading to uncontrolled, impulsive behavior, addictions) and an inability to metallize. With these deficits, including the very often negative image of himself and others (which also develops under the influence of insecure early attachment), an individual with borderline personality disorder enters the world of romantic relationships and encounters serious problems, building some of the insecure attachment patterns.

Keywords: romantic relationships, early attachment, attachment in adulthood, attachment theory